

VIGILANTIZAM - NEFORMALNA ZAŠTITA DRUŠTVA ILI NUŽNO ZLO?

Izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal*

UDK 343.211.5

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.2.5>

Ur.: 4. studenog 2023.

Pr.: 3. lipnja 2024.

Pregledni rad

Sažetak

Uzimanje pravde „u svoje ruke“ kako bi se ispravila percipirana nepravda ili iskazao bunt protiv nedjelovanja državnih institucija prema određenim problemima je pojava koja je odavno prepoznata unutar izraza „vigilantizam“. Iako predmetom brojnih rasprava u znanstvenoj i stručnoj literaturi, još uvijek ne postoji konsenzus oko općeprihvaćene definicije, pojavnih oblika te uzroka ove pojave. Međutim, s obzirom na pojavu novih oblika i mogućnosti činjenja kaznenih djela u sferi tzv. „računalnog kriminaliteta“, nije nemoguće zaključiti kako će se i vigilantske aktivnosti sve više odvijati. Pregledom dostupne znanstvene i stručne literature cilj je ovog rada utvrditi sličnosti i razlike u objašnjenima pojma vigilantizma kako bi se utvrdili razlozi nastanka ovog fenomena te posljedice ovakvog djelovanja s ciljem planiranja aktivnosti za sprječavanje štetnih posljedica nastalih aktima vigilantizma. Rezultati analize pokazuju kako je vigilantizam prisutan u gotovo svim društvima, dok prevencija ove pojave ovisi o društvenom kontekstu unutar kojeg se javlja.

Ključne riječi: *vigilantizam; kriminologija; policija; pravosuđe.*

1. UVOD

Na spomen je vigilantizma najčešća asocijacija fiktivni lik i junak Robin Hood te njegova družina,¹ a među najpoznatijim stvarnim pojedincima nalazimo Jesse Jamesa i Billy the Kida, koji su smatrani višim oblikom pravde i herojima jer su pomagali siromašnima, unatoč tome što su zapravo najčešće nasilno otimali drugim pojedincima stvari koje bi kasnije dijelili onima koje su smatrali potrebitima.²

* Dr. sc. Dalibor Doležal, izvanredni profesor, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet; dalibor.dolezal@erf.unizg.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1558-5905>.

1 Jeppe von Platz, „Robin Hood Justice: Why Robin Hood Took from the Rich and Gave to the Poor (and We Should Too)“, *Public Affairs Quarterly* 3, br. 2 (2016): 149-169.

2 Paul Kooistra, „Criminals as Heroes: Linking Symbol to Structure“, *Symbolic Interaction* 13, br. 2 (1990): 217-239.

Međutim, vigilanti i vigilantizam kao pojmovi mnogo su širi od uzimanja od bogatih i davanja siromašnima.

Vigilantizam je fenomen koji se u području kriminologije u posljednjih nekoliko desetljeća sve više spominje i proučava. Postoji veliki spor među autorima koji su ispitali fenomen u pogledu njegova preciznog karaktera, počinitelja, uzroka i prijedloga na koji način riješiti taj problem.³ Bez obzira na to da je ova pojava česta tema u području opće i stručne javnosti, ona još uvijek nije dovoljno razrađena i objašnjena na način da postoji usuglašeni stav oko toga što vigilantizam jest i na koji način do njega dolazi.

Cilj je ovoga rada, pregledom dostupne znanstvene i stručne literature, steći uvid u razloge nastanka vigilantizma, pojavne oblike te karakteristike ovog fenomena kako bismo stekli jasniju sliku o vigilantizmu i vigilantima te o problemima koji se vežu uz njih radi mogućnosti i smjera planiranja aktivnosti koji mogu spriječiti nastanak vigilantizma.

2. POJMOVNO ODREĐENJE VIGILANTIZMA

Prema Osborne⁴ korijen riječi „vigilantizam“ nalazi se u riječi lat. *vigil* što znači biti budan ili oprezan, dok Kirschner⁵ navodi da pojam vigilantizam koji se koristi u današnjem kontekstu vuče svoje korijene iz riječi šp. *vigilante* koja se može prevesti kao čuvar ili regulator. Širu definiciju daju Abrahams⁶ i Vander Ende⁷ prema kojima je vigilantizam fenomen koji podrazumijeva aktivnost običnih građana, koji suočeni s nesigurnim i nepredvidivim okruženjem te slabom sigurnošću koju im pruža državni aparat, odlučuju uzeti zakon u svoje ruke kažnjavajući osobe za koje percipiraju da čine zlo, ali bez odgovarajućega prethodnog postupka ustanovljavanja krivnje. Matković⁸ navodi da vigilantizam, najšire gledano, može biti određen kao nečije djelovanje u smjeru prevencije ili suzbijanja kriminaliteta, no bez postojanja zakonskih ovlasti za vršenje takvih aktivnosti, dok Rosenbaum i Sederberg⁹ smatraju da se vigilantizam sastoji od aktivnosti ili prijetnji koje služe kao prisila, pritom kršeći formalne granice uspostavljenog sociopolitičkog poretka kojeg, međutim, prekršitelji namjeravaju obraniti.

3 Les Johnston, „What is Vigilantism?“, *The British Journal of Criminology* 36, br. 2 (1996): 220-236.

4 Elizabeth Osborne, *Latin and Greek Roots. A Study of World Families* (Clayton: Prestwick House, 2005.), 1-158.

5 Andrea Kirschner, „Putting out the Fire with Gasoline? Violence Control in ‘Fragile’ States: A Study of Vigilantism in Nigeria“, u: *Control of Violence: Historical and International Perspectives on Violence in Modern Societies*, ur. Wilhelm Heitmeyer, Heinz Gerhard Haupt, Stefan Malthaner i Andrea Kirschner (New York: Springer, 2011.), 536-569.

6 Ray Abrahams, *Vigilant Citizens: Vigilantism and the State* (Cambridge: Polity Press, 1998.).

7 Jacob Vander Ende, ur., *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (New Jersey: Blacwell Publishing, 2014.), 1-4.

8 Aleksandar Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, *Pravni zapisi* 9, br. 1 (2018): 96-110.

9 Hon Rosenbaum i Peter Sederberg, „Vigilantism: An Analysis of Establishment Violence“, *Comparative Politics* 6, br. 4 (1974): 541-570.

Warren¹⁰ naglašava kako se u akademskim raspravama sa sigurnošću ne može utvrditi što točno vigilantizam predstavlja, zatim prema kojim je metama usmjeren te gdje je granica između legitimne društvene kontrole i protupravnog ponašanja određenih pojedinaca. Loveluck¹¹ prepoznaje da se uspostava formalnih kriterija za definiranje pokazala izazovnom i to u pogledima stupnja nasilja i nezakonitosti, odnosa sa službenim tijelima kaznenog progona, njegovih kolektivnih ili individualnih dimenzija, planiranog ili spontanog karaktera pa čak i njegove konzervativne ili progresivne prirode. Abrahams¹² i Karmen¹³ pojašnjavaju kako je za nepostojanje jedinstvene definicije pojma vigilantizam ponajviše odgovorna neselektivna upotreba ovog koncepta.

Kako se može primijetiti, različiti autori različito definiraju pojam vigilantizam, a razlike u definicijama proizlaze i iz različitosti područja djelovanja autora te kriterija kojima su se vodili prilikom definiranja pojma.¹⁴ Uvidom u dostupnu literaturu moguće je perspektive definiranja vigilantizma ugrubo podijeliti na politološku i kriminološku perspektivu. Autori iz politološke perspektive do sada su vigilantizam općenito smatrali nasilnim izražavanjem kolektivne sile koja nastoji nametnuti ili uspostaviti red izravnim kažnjavanjem, prkoseći postojećim pravnim i institucionalnim okvirima.¹⁵ Ipak, Bateson¹⁶ prepoznaje da politološka perspektiva treba unaprijediti svoju definiciju na način da ona bude dovoljno sažeta kako bi izbjegla konceptualno istezanje, ali dovoljno široka da omogući usporedbu kroz vrijeme i prostor te dovoljno konkretna za operacionalizaciju. Pri tome Bateson, uzimajući u obzir navedene kriterije, definira vigilantizam kao *izvanzakonsku* (engl. *extralegal*) *prevenciju, istragu ili kažnjavanje prekršaja* što obuhvaća kršenje zakona, ali i društvenih normi. Izvanzakonitost se u ovom slučaju objašnjava kao termin koji nužno zahtijeva da su vigilantske aktivnosti usmjerene u istom smjeru kao i zakon, ali ga premašuju u svom opsegu ili strogosti. Vezano uz prevenciju, istragu ili kažnjavanje Bateson¹⁷ navodi da vigilantizam zahtijeva akciju i naglašava da to nije stav, ideologija ili identitet te da se ove aktivnosti mogu dogoditi samostalno, u kombinaciji ili u nizu.

10 Ian Warren, „Vigilantism, the Press and Signal Crimes 2006 - 2007“, u: *Australia and New Zealand Critical Criminology Conference*, ur. Marie Seagrave (Melbourne: Monash University, Faculty of Arts, 2009.), 275-284.

11 Benjamin Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism. A Typology of Online Self-Justice“, *Global Crime* 21, br. 3-4 (2020): 213-241.

12 Ray Abrahams, „What’s in a Name? Some Thoughts on the Vocabulary of Vigilantism and Related Forms of ‘Informal Criminal Justice’“, u: *Informal Criminal Justice*, ur. Dermont Feenan (London: Ashgate, 2003.): 25-40.

13 Andrew Karmen, *Crime Victims: An Introduction to Victimology* (Belmont: Wadsworth, 1984.), 1-608.

14 Miroslav Mareš i Tore Bjørgo, *Vigilantism against Migrants and Minorities: Concepts and Goals of Current Research* (London: Routledge, 2019.), 1-30.

15 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 3.

16 Regina Bateson, „The Politics of Vigilantism“, *Comparative Political Studies* 54, br. 6 (2021): 923-955.

17 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 929.

Iduće politološko objašnjenje vigilantizma nudi Moncada¹⁸ koji razlikuje pet elemenata koji određuju ovaj fenomen: *društvena organizacija, meta, repertoar, opravdanje i motivacija*. *Društvena se organizacija* odnosi na društvene veze koje oblikuju koordinaciju i izvršenje vigilantizma, a može se govoriti o pojedincima ili o kolektivima unutar kojih možemo razlikovati formalne i neformalne oblike udruživanja. *Mete* su vigilanata i njihovih akcija pojedinci koji su se navodno uključili u ponašanje koje krši određena pravila, formalna ili neformalna. *Repertoar* se odnosi na načine djelovanja vigilanata, u ovom slučaju uporabom sile, pri čemu se navodi da možemo razlikovati nesmrtonosne i smrtonosne repertoare. *Opravdanja* podrazumijevaju načine na koji vigilanti javno legitimiziraju svoje ponašanje, a kreću se od individualnih do kolektivnih. Individualna opravdanja podrazumijevaju proglašavanja čina ispravnim u oku promatrača, dok kolektivna podrazumijevaju djelovanje u ime ili u svrhu obrane zajednice. Bez obzira na činjenicu da su zajednice često heterogeni kolektivi, Buur i Steffen¹⁹ navode da se vigilanti često oslanjaju upravo na kolektivna opravdanja pri čemu je važno spomenuti da se opravdanje može uskladiti, preklapati ili odstupati od motivacije koja stoji iza čina. Dimenzija *motivacije* se odnosi na razlog zbog kojeg se pojedinac uključuje u vigilantne aktivnosti. U ovom slučaju Moncada ne nudi odgovor na pitanje što motivira vigilante, već izražava svoje slaganje s autorima koji motivaciju smatraju fluidnom, dinamičnom i ne nužno čitljivom iz opravdanja.²⁰ U skladu s navedenim dimenzijama, Moncada²¹ nudi novu definiciju ovog fenomena i vigilantizam definira kao kolektivnu uporabu ili prijetnju uporabom nasilja kao odgovor na navodno kazneno djelo, a koja se ostvaruje izvan okvira zakona.

S druge strane, kriminološka objašnjenja teže objašnjavanju vigilantizma kao organizirane snažne reakcije dijela građana na kriminalne ili moralne prijestupe, čiji je cilj osigurati sigurnost uspostavljenog poretka.²² Ističe se da neke osvetničke akcije mogu ostati unutar granica zakona te ne moraju uključivati nasilje i kaznu. U tom je smislu Johnston²³ dao možda najopširnije objašnjenje vigilantizma kroz šest elemenata važnih za njegovo definiranje: *planiranje, predumišljaj i organizacija, privatna dobrovoljna agencija, autonomno građanstvo, uporaba ili prijetnja uporabom sile, reakcija na kriminalitet i društvene devijacije te osobna i kolektivna sigurnost*. *Planiranje, predumišljaj i organizacija* podrazumijevaju da vigilantizam nije spontani čin poput samoobrane, već je potreban određeni stupanj predumišljaja ili djelovanja unaprijed. *Privatna dobrovoljna agencija i autonomno građanstvo* podrazumijevaju da vigilant ne može biti državni zaposlenik, odnosno nije moguće istovremeno biti dio državne vlasti i raditi izvan državnih, tj. pravnih okvira. Također

18 Edouardo Moncada, „Varieties of Vigilantism: Conceptual Discord, Meaning and Strategies“, *Global Crime* 18, br. 4 (2017): 403-423.

19 Lars Buur i Jensen Steffen, „Introduction: Vigilantism and the Policing of Everyday Life in South Africa“, *African Studies* 63, br. 2 (2004): 139-152.

20 Stathis N. Kalyvas, „The Ontology of Political Violence: Action and Identity in Civil Wars“, *Perspectives on Politics* 1, br. 3 (2003): 475-494.

21 Moncada, „Varieties of Vigilantism“, 6.

22 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 3.

23 Johnston, „What is Vigilantism?“, 221.

je uporaba ili prijetnja uporabom sile značajan element vigilantizma. Često se pretpostavlja da vigilanti koriste fizičko nasilje kako bi postigli svoje ciljeve, no pokazalo se kako neki vigilanti mogu ostvarivati svoje ciljeve isključivo prijetnjama. Sljedeći element ključan za definiranje vigilantizma je *reakcija na kriminalitet i društvene devijacije*. Ukoliko se radi o prvoj opciji tada vigilanti odlučuju „uzeti stvari u svoje ruke“ i sami provoditi zakon. S druge strane, postoje i vigilanti koji brane određenu vrijednost za čije kršenje nisu nužno propisane kazne. Dumsday²⁴ objašnjava da u drugom slučaju vigilanti provode aktivnosti po vlastitom sustavu vrijednosti koji je u pravilu drugačiji od pravnog sustava države. Važno je naglasiti da, iako je ove reakcije potrebno razlikovati, vigilantske skupine mogu istodobno biti uključene u oba navedena aspekta. Vigilanti cijene *osobnu i kolektivnu sigurnost* u tolikoj mjeri da kreću u akciju, kao odgovor na odsutnost te sigurnosti.²⁵ Naravno, ne definiraju svi vigilanti pojam sigurnosti na jednak način, ali ono što im je bitno jest borba za viši cilj, dakle za „opće dobro“.

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako vigilantizam stoga nije ograničen samo na samoobranu ili osobna nezadovoljstva, također on može predstavljati određenu razinu brige za širu zajednicu. Problem u toj brizi jest što je ona često subjektivna i podložna osobnim interpretacijama pojedinca koji djeluje „u ime svih“, čime dovodi u pitanje ispravnost svog djelovanja.

3. ČIMBENICI DOPRINOSA POJAVNOSTI VIGILANTIZMA

Javnost i stručnjaci često percipiraju kako je vigilantizam motiviran individualnom željom za osvetom ili pravdom, no često se događa da i sama država svojim postupcima i funkcioniranjem može utjecati na pojavnost vigilantskih djelovanja. Prema Johnstonu²⁶ vigilantizam je reakcija na podbacivanje postojećeg sustava te na njega gleda kao na simptom, dok se za Candyja²⁷ vigilantizam javlja u kontekstu trajne nesigurnosti gdje su državni mehanizmi, uključujući policiju i pravosuđe, nedostatni, korumpirani ili nepostojeći. Silva²⁸ kao prvi element na listi mogućih neuspjeha države čije posljedice mogu biti okidači za pojavu vigilantizma, navodi nepostojanje vladavine prava koji može uzrokovati bezakonje i nesigurnost što može dovesti do toga da vigilanti u određenom trenutku prestaju očekivati od države da stvori sigurnost te zato sami dolaze do vlastitih načina nošenja s nesigurnošću.²⁹

Idući element jest politička nestabilnost i nedostatak legitimiteta. Građani

24 Travis Dumsday, „On Cheering Charles Bronson: The Ethics of Vigilantism“, *The Southern Journal of Philosophy* 47, br. 1 (2009): 56.

25 Marlies Hoekman, *Conceptualizing the Relationship between State Failure and Vigilantism* (Wageningen: Wageningen University and Research, 2014.), 1-58.

26 Johnston, „What is Vigilantism?“, 228.

27 Graham Candy, „Conceptualizing Vigilantism“, *Focaal - Journal of Global and Historical Anthropology*, br. 64 (2012): 129-132.

28 Mario Silva, „Failed States: Causes and Consequences“, *International Journal of Public Law and Policy* 3, br. 1 (2013): 63-103.

29 Johannes Harnischfeger, „The Bakassi Boys: Fighting Crime in Nigeria“, *The Journal of Modern African Studies* 41, br. 1 (2003): 23-49.

mogu ne podržavati postojeću vlast ili ju percipirati kao neučinkovitu i nepoštenu, a time i neželjenu, što ih navodi na zadovoljavanje potreba za sigurnošću i redom na alternativne načine. Korupcija, kao dio ekonomske i socijalne nestabilnosti, također može biti okidač za vigilantizam jer korumpirani državnici mogu uzrokovati ljutnju i frustraciju među populacijom.³⁰ Idući element je manjak sigurnosti i unutarnji konflikt. Suverenitet je jedno od bitnijih obilježja države te označava činjenicu da je država ta koja ima moć kakvu nema nijedna druga društvena organizacija ni pojedinac, što je važno u kontekstu prava i autoriteta sankcioniranja. Kada se percipira da država ne može ostvariti ulogu koju si je dodijelila ili kada na njezino djelovanje utječu opasne okolnosti, osobe se iz straha ili nepovjerenja mogu okrenuti alternativnoj podršci kao što su vigilanti. Sljedeći element jest gubitak unutarnje teritorijalne kontrole koji može uzrokovati vigilantizam ukoliko proizvede nasilje, konflikte i nestabilnost, ali isto tako vigilantizam može uzrokovati gubitak teritorijalne kontrole kada država ne reagira na pojavu vigilantske aktivnosti. Kako možemo primijetiti, razlozi i uvjeti javljanja vigilantizma nisu univerzalni, oni se ne javljaju u svakoj državi iz istih razloga i na isti način te su ovisni o sociološko-kulturalnom kontekstu.

Asif i Weenink³¹ su razvili teoriju vigilantizma, odnosno teoriju vigilantskih rituala, u kojoj glavnu riječ daju upravo društvu sa svojim specifičnim moralnim imperativima i time nude kulturalno objašnjenje vigilantizma u određenom društvu. Vigilantizam objašnjavaju kao rituale u kojima se sudionici mobiliziraju kako bi transformirali strah i pravedničku ljutnju u namjerne (unaprijed planirane te više ili manje neposredne) reaktivne ili preventivne nezakonite nasilne radnje, kako bi kaznili povredu moralnih imperativa i time obnovili ili podržali moralnu zajednicu. Nadalje, vigilantsko nasilje vide kao socijalnu interakciju koja preuzima formu rituala, ponavljanih i prepoznatljivih obrazaca radnji, značenja i svrha. Ti rituali transformiraju strah i pravedničku ljutnju u kolektivne nasilne radnje, generiraju osjećaje pripadanja grupi i obnavljaju integritet moralnog imperativa. Ove rituale, koji se mogu javiti kao unaprijed planirani ili pak impulzivni i neposredni odgovori, isti autori vide kao neophodne, ali varijabilne mikrosocijalne procese koji povećavaju vjerojatnost javljanja vigilantizma.

Drugi element definicije o kojem raspravljaju Asif i Weenink³² jesu moralni imperativi. Svako društvo dijeli temeljne vrijednosti koji se smatraju prijeko potrebnima, vječnima i svetima te igraju ključnu ulogu u formiranju socijalnog identiteta pojedinaca koji se osjećaju obveznima reagirati kada misle da su ti imperativi prekršeni. Specifičan oblik u kojemu se ovi imperativi javljaju ovisi o kulturi, stoga oni nisu univerzalni nego se razlikuju kako među različitim socijalnim skupinama, tako i unutar iste socijalne skupine u različitim vremenskim točkama. Također, intenzitet i način odgovora na kršenje ovih moralnih imperativa razlikuju se između grupa i između kultura.

30 Harnischfeger, „The Bakassi Boys“, 32.

31 Muhammad Asif i Don Weenink, „Vigilante Rituals Theory: A Cultural Explanation of Vigilante Violence“, *European Journal of Criminology* 19, br. 2 (2019): 163-182.

32 Asif i Weenink, „Vigilante Rituals Theory“, 165.

Treća važna stavka koju Asif i Weenink³³ uvode je uloga emocija, poglavito straha, zatim pravedničke ljutnje i želje za osvetom. Kršenje moralnih imperativa pobuđuje nagon za preživljavanjem u obliku straha ili ljutnje jer takvo kršenje predstavlja ugrozu srži socijalnog identiteta pojedinaca. Iz perspektive vigilanta, osoba koja krši moralne imperATIVE ne predstavlja štetu za samo jednu osobu već za cijelu grupu ili društvo. Vigilanti se stoga služe moralnim rezoniranjem kako bi opravdali svoja nasilna djela.³⁴ Uz *supra* navedene se elemente navode³⁵ i određeni sociološko-pravni uvjeti koji mogu povećati vjerojatnost pojave vigilantskih rituala. Pod tim uvjetima osobe su motivirane i osjećaju da je opravdano uključiti se u poduzimanje nasilnih radnji kao odgovor na kršenje moralnih imperativa, radije nego da taj dio prepuste državnim institucijama predviđenima za rješavanje takvih problema.

Prvi uvjet se odnosi na pravni legitimitet. Istraživanja su pokazala kako pojedinci, u slučaju kada autoritet (državu) percipiraju nelegitimnom, mogu postaviti izazov pravnom sustavu pribjegavajući alternativnom sustavu (samo)pomoći koji može preuzeti formu vigilantskog nasilja. Drugi se uvjet odnosi na prethodno iskustvo nasilja. Ukoliko ljudi žive u socijalnom okruženju u kojemu su izloženi nasilju kao sredstvu rješavanja konfliktnih situacija, vjerojatno će se i oni okrenuti nasilju kao načinu kažnjavanja prekršitelja moralnih imperativa. Treći sociološko-pravni uvjet je stupanj u kojemu autoritet potiče korištenje nasilja protiv percipiranih prijestupnika, koji može pridonijeti tome da se stanovnici osjećaju neustrašivima, smanjiti osjećaj osobne odgovornosti i time povećati vjerojatnost razmatranja vigilantskog nasilja kao prikladne i prihvatljive opcije djelovanja. Na ovaj način, autoritet ne samo da „pokriva“ vigilante, nego opravdava te daje legitimnost njihovim nasilnim djelima.

4. VRSTE I DIMENZIJE VIGILANTIZMA

Vigilantizam se u širem smislu može podijeliti na konvencionalni ili tradicionalni oblik te cybervigilantizam, tj. digitalni vigilantizam koji se manifestira u virtualnom svijetu.³⁶ Generalno razmatrajući pojavne oblike vigilantizma, autori poput Johnstona³⁷ te Littlea i Sheffielda³⁸ smatraju kako su vigilanti uvijek građani, dok drugi primjerice Dumsday³⁹ i Huggins⁴⁰ smatraju da oni mogu biti i različiti

33 Asif i Weenink, „Vigilante Rituals Theory“, 166.

34 Jonathan Haidt, *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion* (New York: Pantheon Books, 2012.), 1-528.

35 Asif i Weenink, „Vigilante Rituals Theory“, 164.

36 Mareš i Bjørge, „Vigilantism Against Migrants and Minorities“, 4.

37 Johnston, „What is Vigilantism?“, 229.

38 Craig B. Little i Christopher P. Sheffield, „Frontiers and Criminal Justice: English Private Prosecution Societies and American Vigilantism in the Eighteenth and Nineteenth Centuries“, *American Sociological Review* 48, br. 6 (1983): 796-808.

39 Dumsday, „On Cheering Charles Bronson“, 52.

40 Martha Huggins, *Vigilantism and the State in Modern Latin America: Essays on Extralegal Violence* (New York: Praeger, 1991.), 1-280.

javni ili državni akteri. Nadalje, pojedini autori poput Rosenbahma i Sederberga⁴¹ konstatiraju da je jedno od glavnih obilježja vigilantizma nasilje, dok drugi primjerice Hine⁴² u okviru ovog fenomena svrstavaju i nenasilne aktivnosti poput nadziranja susjedstva (engl. *neighbourhood watch*). Također, jedno od brojnih točaka neslaganja uključuje pitanje postoji li kod počinjenja vigilantizma uvijek planiranje, tj. predumišljaj ili su mogući i spontani oblici njegovog izvršenja.⁴³ Na tragu navedene problematike Bateson⁴⁴ razlikuje nekoliko dimenzija vigilantizma.

Prva dimenzija odnosi se na kontinuum od individualno počinjenog do kolektivnog vigilantizma. Vigilanti ne moraju biti dio veće grupe, ali vrlo često jesu jer skupina omogućuje anonimnost, potom povećava hrabrost te zbog „mentaliteta mase“ koji može biti dodatan poticaj na djelovanje.⁴⁵ U drugoj dimenziji Bateson⁴⁶ navodi kako možemo razlikovati nasilni od nenasilnog vigilantizma. Primjeri nenasilnih oblika vigilantizma očituju se u djelovanjima poput prevencije, istraživanja ili nadzora, dok nasilni oblici mogu uključivati i smrtne ishode. Treća dimenzija razlikuje javno od privatnog djelovanja *vigilanata*⁴⁷ gdje se može primijetiti kako su grupni pristupi *vigilantskom* djelovanju u većini slučajeva javni i vidljivi, dok su *vigilantski* pojedinci češće skriveni od javnosti i promatrača.

Bateson⁴⁸ u sklopu četvrte dimenzije navodi kako *vigilantska* djelovanja mogu varirati od spontanih i neplaniranih djelovanja, zatim najavljivanja planova svojim žrtvama, potom uključivanja samo kada situacija zahtjeva neodgodivu i hitnu reakciju pa sve do organiziranja i razvijanja jasne strukture, uloga i planova. Drugi autori poput Johnstona⁴⁹ navode kako *vigilantska* djelovanja ne mogu biti spontana jer bi uključivala svaki reaktivni interpersonalni konflikt čineći ga preširokim konceptom, dok Silke⁵⁰ navodi kako su spontani oblici vigilantizma vrlo često prolazni i izolirani incidenti te ne predstavljaju ozbiljniju prijetnju za razliku od organiziranih oblika grupnog vigilantizma. Pojavni oblici vigilantizma također ovise o kulturi i geopolitičkom kontekstu regije ili države. U nekim je zemljama moguće pronaći duboko ukorijenjenu tradiciju vigilantizma koja se javljala u više valova tijekom povijesti, primjerice u Sjedinjenim Američkim Državama.⁵¹

41 Rosenbaum i Sederberg, „Vigilantism“, 4

42 Kelly D. Hine, „Vigilantism Revisited: An Economic Analysis of the Law of Extra-Judicial Self-Help or Why Can't Dick Shoot Henry for Stealing Jane's Truck?“, *American University Law Review* 47, br. 5 (1998): 1221-1255.

43 Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, 101.

44 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 932.

45 Frankie Bailey, „Getting Justice: Real Life Vigilantism and Vigilantism in Popular Films“, *The Justice Professional* 8, br. 1 (1993): 33-51.

46 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 933.

47 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 934.

48 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 935.

49 Johnston, „What is Vigilantism?“, 222.

50 Andrew Silke, „Dealing with Vigilantism: Issues and Lessons for the Police“, *The Police Journal* 74, br. 2 (2001): 126.

51 Mareš i Bjorgo, „Vigilantism Against Migrants and Minorities“, 7.

5. DIGITALNI VIGILANTIZAM

Digitalni se vigilantizam definira procesom u kojem se određena skupina građana osjeća ugroženo i viktimizirano od strane aktivnosti i postupanja drugih građana te svoja stanja izražava pomoću digitalnih medija uporabom mobilnih uređaja i društvenih mreža.⁵² Drugim riječima, digitalni je vigilantizam virtualna reakcija na moralne prijestupe, kriminalitet i sve druge oblike nepravde.⁵³ Kompleksnost ovog fenomena odnosi se na činjenicu da nema direktne povezanosti s fizičkim nasiljem, već se manifestira kroz namjerno i ciljano uznemiravanje ili javno optuživanje uglavnom s ciljem identificiranja te ponižavanja počinitelja ili poticanja vlasti i pravosudnog sustava na reakciju.

Gabdulhakov⁵⁴ u svojem radu dokazuje kako fenomen digitalnog vigilantizma zadovoljava dimenzije koje su u svrhu konceptualizacije tradicionalnog vigilantizma postavili Johnston i Moncada, dodajući pri tome i novi element, tj. publiku. Vidljivost u medijima jedno je od glavnih oružja digitalnih vigilanata, a publika predstavlja temelj koji pojačava i produžuje kaznu počinitelja. Publika također omogućava dijeljenje objavljenih sadržaja velikom brzinom te može predstavljati motivaciju za daljnje djelovanje potičući vigilante da nastavljaju „vršiti pravdu“.⁵⁵ Kao i drugi socijalni fenomeni, digitalni vigilantizam često povezuje stvarni i virtualni svijet brišući granice ova dva prostora. Iz tog razloga potrebno je raditi i na globalnoj perspektivi ovog fenomena, s obzirom na činjenicu da digitalni vigilantizam gotovo nikad nije vezan uz samo jednu državu. Važno je ne ignorirati digitalni vigilantizam jer bez obzira na to što uglavnom ne nastaje trenutna i fizička šteta, ova pojava može imati ozbiljne posljedice kako u virtualnom, tako i stvarnom životu.⁵⁶

Uz digitalni se vigilantizam veže tzv. fenomen otkazivanja (engl. *cancel culture*) koji se odnosi na prozivanje poznate osobe na društvenim mrežama zbog uvredljive ili pogrdne izjave ili ponašanja prema određenim pojedincima ili grupi ljudi koji najčešće pripadaju nekoj marginaliziranoj ili manjinskoj skupini.⁵⁷ Ovaj je fenomen primjer kako osjećaj moralne superiornosti, koja je potkrepljena činjenicom da se maltretiranje i sramoćenje opravdava političkom korektnošću i pravdom, može dovesti do nasilnih ponašanja kako u virtualnom, tako i stvarnom svijetu što može imati karakteristike vigilantizma.

Loveluck⁵⁸ na temelju proučavanja raznih slučajeva digitalnog vigilantizma

52 Frauke Reichl, „From Vigilantism to Digilantism“, u: *Social Media Strategy in Policing: From Cultural Intelligence to Community Policing*, ur. Babak Akhgar, Petra Saskia Bayerl i George Leventakis (New York: Springer International Publishing, 2019.), 117-139.

53 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 3.

54 Rashid Gabdulhakov, „Heroes or Hooligans? Media Portrayal of StopXam (Stop a Douchebag) Vigilantes in Russia“, *Laboratorium Russian Review of Social Research* 11, br. 3 (2019): 16-45.

55 Gabdulhakov, „Heroes or Hooligans?“, 38.

56 Reichl, „From Vigilantism to Digilantism“, 128.

57 Rocco Chiou, „We Need Deeper Understanding About the Neurocognitive Mechanisms of Moral Righteousness in an Era of Online Vigilantism and Cancel Culture“, *AJOB Neuroscience* 11, br. 4 (2020): 297-299.

58 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 7.

razlikuje četiri kategorije: označavanje (engl. *flagging*), istraživanje (engl. *investigating*), proganjanje (engl. *hounding*) i organizirano propuštanje informacija (engl. *leaking*). Važno je naglasiti da te kategorije međusobno nisu isključive i sve su pojave međusobno povezane stvarajući cjelovitu sliku ovog fenomena. Označavanje se odnosi na skup radnji čija je glavna karakteristika prozivanje i posramljivanje ponašanja koja se protive društvenim normama i civiliziranom ponašanju. Najčešće su manjeg intenziteta te identitet počinitelja nije poznat. Njegova ideja nije identificirati ili direktno konfrontirati počinitelja već predstavlja na određen način kažnjavanje, ali i moralnu superiornost koja se postiže kroz prozivanje devijantnih i neprihvatljivih ponašanja pred virtualnom publikom.

Za razliku od označavanja, cilj istraživanja je identificiranje pojedinca kojeg se sumnjiči za devijantna ponašanja koja mogu varirati od manjih prijestupa pa sve do ozbiljnih kaznenih djela i terorističkih aktivnosti. Inicijativu može pokrenuti skupina zabrinutih građana, ali i policija potičući na taj način suradnju i međusobnu pomoć (engl. *crowdsourcing*).⁵⁹ Uz istraživanje ponekad se veže tzv. fenomen virtualnog istraživanja slučaja (engl. *web slaughteringa*) bez suradnje s policijom. Umjesto suradnje s policijom, osobe rezultate istrage komentiraju i dijele na forumima te koriste dokumente, slike, videozapise, dokaze i resurse drugih kako bi provodili svoja istraživanja.⁶⁰ Bez obzira na to što neke društvene mreže imaju specifične skupine pravila kako bi izbjegli virtualno maltretiranje i dijeljenje tuđih osobnih podataka, postavlja se pitanje koliko je proces virtualnih istraga uopće kontroliran i legalan.

Proganjanje spaja dimenziju istrage s kažnjavanjem, gdje motiv više nije prozivanje devijantnih ponašanja ili identificiranje počinitelja već namjerno i javno posramljivanje počinitelja kroz dijeljenje inkriminirajućih podataka u ime pravde i zaštite društva.⁶¹ Navedeno se očituje kroz dijeljenje osobnih informacija u virtualnim prostorima kako bi se počinitelja učinilo što ranjivijim i dostupnijim za maltretiranje i vrijeđanje. Na taj način javnost postaje svjedok nepravde koja zahtjeva reakciju i osudu. Radikalniji oblici proganjanja uključuju ciljanje devijantnih pojedinaca poput zlostavljača djece, seksualnih prijestupnika ili zlostavljača životinja, tj. skupina koje izazivaju jake emocionalne reakcije i moralne osude javnosti.

Organizirano propuštanje informacija je vrsta digitalnog vigilantizma usmjerena prema organizacijama ili institucijama. Navedeno uključuje viši stupanj strukture i organizacije grupe u svrhu dokumentiranja i objavljivanja problematičnih situacija ili ponašanja.⁶² Jedan od najpoznatijih primjera ove vrste aktivnosti je organizacija WikiLeaks koja je osmislila sustav usmjeren na olakšavanje i osiguravanje anonimnog otkrivanja velikog broja informacija gdje se ideja radikalne transparentnosti pravda prevencijom zlouporabe ili neetičkih ponašanja raznih institucija.

59 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 8.

60 Reichl, „From Vigilantism to Digilantism“, 121.

61 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 17.

62 Loveluck, „The Many Shades of Digital Vigilantism“, 24.

6. TIPOLOGIJA VIGILANATA

Polazišna je točka *supra* navedenih autora bila da vigilanti posjeduju određene crte ličnosti koje ih mogu dovesti do vigilantskih aktivnosti. Tako Kreml⁶³ za osobnost vigilanta navodi karakteristike poput izražene sklonosti redu, submisivnost u odnosu na osobe percipirane kao nadređene, strah od impulzivnosti i slično. Međutim, za sada nema nikakvih znanstveno utemeljenih tvrdnji za postojanje „vigilantske osobnosti.“ Slijedom ovih spoznaja Silke⁶⁴ naglašava da ne možemo govoriti o posebnom tipu ličnosti, odnosno karakteristikama, štoviše, vigilante bi bilo zavaravajuće, pogrešno i opasno promatrati kroz takvu prizmu jer se zapravo radi o odnosu „normalne“ osobe prema zajednici, državi, počiniteljima kaznenih djela te prema žrtvama, što sve (u većoj ili manjoj mjeri) doprinosi njihovom stavu o opravdanosti vigilantskih aktivnosti.

Rosenbaum i Sederberg⁶⁵ razlikuju tri kategorije vigilanata s obzirom na svrhu djelovanja. U prvoj skupini nalaze se vigilanti usmjereni prema kontroli kriminaliteta (engl. *crime control vigilantes*) u slučajevima gdje je došlo do kršenja zakona, a da prekršitelj nije snosio odgovornost za počinjeno djelo ili nije bio percipirano adekvatno kažnjen. Druga je skupina vigilanata usmjerena prema kontroli društvenih pojava koje percipiraju štetnima (engl. *social control vigilantes*), koji svoje postupke usmjeravaju prema pojedincima ili grupama koje predstavljaju, prema njihovom mišljenju, prijetnju društvenim vrijednostima, a mete napada su određene religijskim, rasnim, ekonomskim i političkim kriterijima. Pretpostavlja se kako do ovakvih oblika vigilantskih djelovanja, pogotovo u zadnje vrijeme, dolazi zbog dominacije stranaka krajnje desnice u politici kao i izražene ksenofobije.

Treći tip kao cilj ima kontrolu vlasti (engl. *regime control vigilantes*), a definira se kao nasilno djelovanje grupa kada je formalni sustav vlasti percipiran kao neučinkovit. Ovaj se tip opisuje kao najnasilniji i najorganiziraniji oblik vigilantskog djelovanja⁶⁶ kojem cilj vigilantskog djelovanja nije srušiti vlast ili autoritet već utjecati na promjene u postojećoj političkoj vlasti. Neki stručnjaci⁶⁷ spajaju pojmove paravojnih grupa i vigilantizma te govore o tzv. *paravojničkom vigilantizmu* kojeg opisuju kao djelovanje grupe civila koji su trenirani i organizirani kao vojna skupina. Takve skupine djeluju izvan vojnog ili pravosudnog sustava sa svrhom sankcioniranja stvarnih ili percipiranih antisocijalnih ponašanja i devijacija. Na tragu navedenog, Mareš i Bjørge⁶⁸ razlikuju vigilantska djelovanja u nedemokratskim oblicima vlasti poput totalitarizma, potom u tranzicijskim oblicima vlasti te u demokratskim državama. Prema istim autorima, vigilantske se grupe također mogu podijeliti s obzirom na njihovu specifičnu ideologiju, primjerice ekstremni desničarski vigilanti

63 William P. Kreml, „The Vigilante Personality“, u: *Vigilante Politics*, ur. Jon Rosenbaum i Peter Sederberg (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1976.), 45-64.

64 Silke, „Dealing with Vigilantism“, 124.

65 Rosenbaum i Sederberg, „Vigilantism“, 10.

66 Yuliya Zabyelina, „Vigilante Justice and Informal Policing in Post-Euromaidan Ukraine“, *Post-Soviet Affairs* 35, br. 4 (2019): 277-292.

67 Zabyelina, „Vigilante Justice and Informal Policing“, 278.

68 Mareš i Bjørge, „Vigilantism Against Migrants and Minorities“, 13.

ili antifašističke vigilantske skupine ili skupine s obzirom na religijsku podlogu.

Marx i Archer⁶⁹ razvili su tipologiju prema odnosu vigilanata i policije ili drugih formalnih sigurnosnih sustava te razlikuju:

- a. Vigilantske skupine koje su podržane i poticane od strane policije ili pravosudnog sustava koje se smatraju neslužbenim partnerima države te se s njima ostvaruje međusobna suradnja i poštivanje.
- b. Vigilantske skupine koje su dopuna postojećem sustavu, ali se suprotstavljaju policiji i pravosudnom sustavu, tj. vigilantske grupe žele surađivati s policijom, no ona ih odbija.
- c. Vigilantske skupine koje se suprotstavljaju policiji ili pravosudnom sustavu te ne žele surađivati s njima, ali su tolerirane i često podržane od strane vlasti.
- d. Vigilantske skupine koje imaju razvijeni suparnički odnos s policijom ili pravosudnim sustavom, ne žele surađivati s policijom te nisu poštovane ili podržane od strane pravosudnih autoriteta.

Vigilantizam ponekad može biti popularan i podržan od strane policije. Silke⁷⁰ u svom istraživanju navodi kako čak 73 % policijskih službenika izražava potporu prema organizacijama i metodama djelovanja vigilanata. Zabyelina⁷¹ u kontekstu pravosudnog sustava razlikuje vigilantska djelovanja na kontinuumu od ilegalnih pa sve do legalnih radnji. Ilegalne vigilantske radnje uključuju kršenje dopuštenih granica angažmana u policijski rad stvarajući protivnički odnos policije i vigilanata koji se preslikava u simboličnu borbu tko će bolje pružiti sigurnost, red i pravdu. Neformalni vigilantizam odnosi se na djelovanje izvan zakonskih okvira, ali uz toleranciju ili podršku policije, dok legalne vigilantske radnje predstavljaju odgovorno građanstvo te djelovanje unutar granica zakona.

7. ASPEKTI VIGILANTIZMA

7.1. Pravni aspekt vigilantizma

U teoriji je široko zastupljeno stajalište kako je jedno od glavnih obilježja vigilantizma djelovanje bez zakonskih ovlasti.⁷² U kontekstu ovog poglavlja rada važno je ponoviti činjenicu razrađenu u ranijim poglavljima – vigilantizam je najčešće izvanzakonski (engl. *extralegal*) fenomen.⁷³ Ipak, potrebno je naglasiti da vigilantizam sam po sebi nije kazneno djelo, odnosno vigilantizam nije izričito zabranjen zakonom.⁷⁴ Vigilanti mogu biti procesuirani i osuđeni zbog počinjenja određenog djela koje je zabranjeno postojećim zakonima, ali ne zbog samoga čina

69 Gary Marx i Dane Archer, „Citizen Involvement in the Law Enforcement Process: The Case of Community Police Patrols“, *American Behavioral Scientist* 15, br. 1 (1971): 52-72.

70 Silke, „Dealing with Vigilantism“, 127.

71 Zabyelina, „Vigilante Justice and Informal Policing“, 282.

72 Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, 97.

73 Bateson, „The Politics of Vigilantism“, 926.

74 Nicole E. Haas, Jan De Keijser i Gerben J.N. Bruinsma, „Public Support for Vigilantism: An Experimental Study“, *Journal of Experimental Criminology* 8, br. 4 (2012): 387-413.

uzimanja zakona u svoje ruke. Kontekst u kojem se kazneno djelo počini zapravo se koristi u svrhu klasifikacije određenog djela kao vigilantizma.⁷⁵ U tom smislu Nel⁷⁶ iznosi ideju kako bi se vigilantizam trebao definirati i procesuirati kao posebno kazneno djelo zbog činjenice kako se motivacija vigilanta razlikuje od motivacije drugih počinitelja kaznenih djela te smatra kako bi navedeno determiniralo pravedniju i proporcionalniju sankciju. Nel predlaže pravnu definiciju vigilantizma koja opisuje privatno, namjerno i ilegalno djelovanje pojedinca ili skupine koristeći ili prijeteći korištenjem sile koja je usmjerena prema stvarnoj, potencijalnoj ili percipiranoj kriminalnoj ili nekriminalnoj nepravdi sa svrhom kažnjavanja tako percipirane osobe te garantiranja kolektivne sigurnosti i/ili pojačavanja društvenog reda u situacijama kada postoji stvaran ili percipiran nedostatak učinkovite formalne reakcije te zaštite.

U kontekstu ovog poglavlja, važno je osvrnuti se na funkcioniranje države te njezin odnos s vigilantizmom. Häggqvist⁷⁷ navodi kako su u ovom slučaju važna dva sektora unutar države, dakle policija i pravosuđe. Bez obzira na to što je policija vidljiviji oblik pravde i održavanja reda u očima građana, pravosuđe ima značajnu ulogu jer ono zapravo predstavlja autoritet koji sankcionira ponašanja izvan okvira zakona. Pravosuđe je institucija koja ima odgovornost osigurati sigurnost građana, ali i pridržavanje dogovorenih pravila i reda te kažnjavanje onih koji krše navedene dogovore. U kontekstu funkcioniranja pravosuđa razvija se sve aktualnija opasnost naziva vigilantizam u sjeni (engl. *shadow vigilantism*)⁷⁸ koji opisuje stanje gdje građani i službeni dužnosnici osjećaju da je moralno opravdano manipulirati ili sabotirati pravosudni sustav kako bi se ostvarila pravda koja se poštovanjem i pridržavanjem propisanih pravila ne bi mogla ostvariti. Iskrivljavajući sustav zapravo se želi nametnuti zaslužena pravda koja se smatra proporcionalna počinjenom djelu, a navedeno se odvija u tajnosti zbog čega mu je i pridodan atribut sjene.

Postoje određene vigilantske aktivnosti poput nadzora lokalne zajednice ili obavještavanja policije bez vlastitoga direktnog uključivanja, zatim poduzimanja radnji, sprječavanja ili sankcioniranja pretpostavljenih počinitelja i sl., koje se sve načelno smatraju pravno dopuštenima. U pojedinim zemljama ovakve aktivnosti poticane su i podržavane od strane vlasti radi zaštite od kriminaliteta na određenom lokalnom području.⁷⁹ Nadalje, Matković⁸⁰ navodi primjer gdje vigilant, vršeći nadzor nad određenim prostorom, uočava određenu situaciju tumačeći ju kao počinjenje kaznenog djela te na osnovu navedenoga donosi odluku za djelovanje. S druge strane, može se postaviti pitanje što ako u navedenoj situaciji nije došlo do kršenja zakona ili neke druge protupravne radnje, odnosno osoba je krivo procijenila moguće činjenje kaznenog djela. Pravna perspektiva nepropisnog djelovanja od strane građana koji

75 Haas, De Keijser i Bruinsma, „Public Support for Vigilantism“, 340.

76 Mary Nel, *Crime as Punishment: A Legal Perspective on Vigilantism in South Africa* (Stellenbosch: Stellenbosch University, 2016.), 1-416.

77 Linn Häggqvist, „Taking The Law Into Your Own Hands?: Violent Vigilantism in Post-War Societies“ (doktorska disertacija, Uppsala: Uppsala University, 2017.), 1-85.

78 Paul H. Robinson, „The Moral Vigilante and Her Cousins in the Shadows“, *University of Illinois Law Review*, br. 2 (2015): 401-478.

79 Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, 97.

80 Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, 102.

imaju za cilj sankcionirati ili na bilo koji način djelovati prema potencijalnom počinitelju smatra nedopuštenima te osporava sve argumente kojima se pokušava opravdati vigilantsko postupanje iako je ono motivirano etičkim i moralno ispravnim razlozima. Navedeno se objašnjava činjenicom da su funkcioniranje i poštovanje pravne države načela pravne sigurnosti u sukobu sa svim preispitivanjima odnosa prava i legalnosti u kontekstu vigilantizma, bez obzira na konkretnu argumentaciju.

S druge strane, može se zaključiti da ako zakon proizlazi iz volje naroda, narod ima pravo, ali i obvezu provoditi taj zakon. Navedeno se može povezati s Rousseauovim društvenim ugovorom prema kojem se čovjek odriče dijela vlastite slobode te sklapa ugovor sa zajednicom sa svrhom zaštite i vlastite sigurnosti.⁸¹ Time država postaje tijelo i sredstvo koje osigurava život i slobodu pojedinca, a zakon koji je nastao se mora poštivati jer je to zakon koji su građani sami sebi postavili. Kršenjem zakona ugrožava se ugovorna sigurnost i država ima pravo braniti svoju egzistenciju. No, što kada država ne poštuje svoj dio dogovora? Vigilantski postupci stoga se mogu promatrati kao djelovanje koje proizlazi iz ideala narodnog suvereniteta te kao nužni i opravdani. Drugim riječima, kada država više nije u mogućnosti provoditi i osiguravati funkcioniranje mehanizama kaznenog pravosuđa te generalne zaštite, dolazi do prestanka političke i moralne obaveze pokoravanju takvom sustavu.⁸² Ipak, korištenje argumenata koji se temelje na pravednosti i moralnoj ispravnosti može biti problematično jer automatski povlači pitanje kriterija pravednosti konkretne vigilantske radnje te mjerodavnosti o tome tko donosi takve kriterije.

Isto tako, vigilantizam predstavlja veliku prijetnju pravu osobe na pošteno suđenje i osudu.⁸³ U većini je vigilantskih epizoda okrivljeniku onemogućeno braniti se i osporiti optužbe, tim više što su često žrtve vigilanata bile osobe koje su pogrešno identificirane ili lažno optužene kao počinitelji. U nekim slučajevima i nakon što se dokazalo da je osoba lažno optužena, vigilantske skupine inzistirale su na njezinoj krivnji kako bi mogli opravdati svoja postupanja⁸⁴ čime se zapravo dovode u pitanje osobne i političke slobode pojedinaca ili grupe izloženima vigilantskim djelovanjima. Nadalje, pojava digitalnog vigilantizma dovodi do novog skupa izazova i problema. Postoje slučajevi kada virtualna vigilantska djelovanja utječu na širenje lažnih optužbi ili pogrešnih informacija te se postavlja pitanje krivnje i odgovornosti: onih koji su direktno sudjelovali u razvoju događaja ili onih koji su samo promatrači, tj. koji su samo pregledavali sadržaj te komentirali i/ili dijelili objave. Digitalni se vigilantizam vrlo rijetko zadržava u okvirima samo jedne zemlje te zahvaljujući mrežnim stranicama i društvenim mrežama vigilantska djela vrlo brzo prelaze nacionalne granice šireći problematiku nadležnosti, različitih zakonskih okvira te međunarodne suradnje.⁸⁵

Zaključno, u pravnom smislu, vigilantizam se promatra kao slobodna odluka

81 Zvonko Posavec, „Konceptija društvenog ugovora J. J. Rousseaua“, *Politička misao* 27, br. 4 (1990): 46-56.

82 Matković, „Pravna obeležja vigilantizma“, 103.

83 Milicent Adzimah-Alade et al., „Vigilantism in Ghana: Trends, Victim Characteristics, and Reported Reasons“, *The Howard Journal* 59, br. 2 (2020): 194-213.

84 Adzimah-Alade et al., „Vigilantism in Ghana“, 3.

85 Reichl, „From Vigilantism to Digilantism“, 120.

pojedina ili grupe hoće li svoja djelovanja u određenoj situaciji uskladiti s postojećim i propisanim pravnim normama ili će ih svjesno prekršiti dovodeći se time u položaj gdje postoji mogućnost pravne sankcije. Drugim riječima, vigilante se u pravnom smislu ne razlikuje od bilo kojeg drugog počinitelja kaznenog djela. Bez obzira na to što ne postoje pravno relevantni argumenti da se vigilanzizam legalizira, postoje određene okolnosti koje mogu utjecati na smanjenje ili isključenje odgovornosti pojedinca, što se prije svega odnosi na namjeru, zabludu o biću, nužnu obranu te druge čimbenike koji su povezani sa žrtvom vigilantskih aktivnosti te konkretnom situacijom. Za vigilanta zakon je uvijek na neki način manjkav i nedostatan, odnosno nesavršen.⁸⁶ Važno je također uzeti u obzir činjenicu da nijedan sustav ne može zadovoljiti obje strane spektra, s jedne strane adekvatno te pravedno sankcioniranje svakog počinitelja, a s druge strane izbjegavanje pravosudne pogreške određivanjem nezaslužene kazne. Važno je uzeti u obzir i pravnu perspektivu jer bolja reputacija pravosudnog sustava, koja se postiže zadovoljavanjem pravde i izbjegavanjem nepravde, utječe na njezin moralni kredibilitet u očima građana što posljedično može utjecati na njihovo ponašanje, internaliziranje društvenih i pravnih normi te redukciju kriminaliteta, a samim time i pojavu vigilantskih aktivnosti.

7.2. Moralni aspekt vigilanzizma

Osim pravnog aspekta vigilanzizma, postavlja se pitanje moralne opravdanosti vigilantskih aktivnosti. Postoje li (zadovoljeni) uvjeti koji čine vigilanzizam moralnim, opravdanim ili čak poželjnim? Robinson⁸⁷ donosi „vigilantski kod“ koji se sastoji od deset pravila koja uređuju preduvjete moralne aktivnosti, odnosno čije poštivanje osigurava da vigilanti u svome djelovanju ostanu unutar granica morala:

1. Ne djelujte sve dok pravda nije ozbiljno zakazala.
2. Ne djelujte sve dok postoji zakonit način rješavanja problema.
3. Ne djelujte sami.
4. Ne uzrokuje više štete negoli je potrebno i pravedno te izbjegavajte povredu nedužnih i slučajnih prolaznika.
5. Prije djelovanja, budite upoznati sa svim relevantnim činjenicama i preuzmite potpunu odgovornost za svoje postupke.
6. Pokažite suzdržanost i umjerenost, ne aroganciju i osvetoljubivost.
7. Dajte unaprijed upozorenje vlastima da krše društveni ugovor i dajte im priliku da poprave problem, ukoliko nije razvidno da bi upozorenje bilo beskorisno.
8. Nakon provedene aktivnosti, javno objavite što ste napravili i zašto.
9. Poštujte norme zajednice u vezi toga što je kazneno djelo.
10. Ukoliko se ispostavi da problem ne može biti riješen pomoću vigilantske aktivnosti, odustanite od daljnjeg djelovanja.

86 Stephanie Juliano, „Superheroes, Bandits, and Cyber-Nerds: Exploring the History and Contemporary Development of the Vigilante“, *Journal of International Commercial Law and Technology* 2, br. 1 (2012): 44-64.

87 Robinson, „The Moral Vigilante“, 416.

Naposljetku, Robinson zaključuje da ako se nije moguće pridržavati ovih pravila, najbolja je odluka ne djelovati. Vigilantska aktivnost koja nije u skladu s ovih deset pravila, neminovno će uzrokovati više štete nego koristi kako u društvu, tako i pravnom sustavu. No, pitanje je ako je uopće moguće djelovati vigilantski unutar spomenutih pravila. Ukoliko nije, znači li to da nijedan vigilantski čin nije opravdan ili su naša očekivanja od vigilanata nerealna? Svakako, pogrešno bi bilo zaključiti da ovakav moralni vigilantizam nema negativnih posljedica, ili kako Robinson⁸⁸ pojašnjava, vigilantizam je poput rata: nikada nije dobra stvar, ali nekada je najbolja od loših opcija.

Suprotno Robinsonu, Ahmad⁸⁹ zastupa stav da vigilantizam može biti snažno moralno opravdan, a ne samo „najmanje loša opcija“ uz zadovoljavanje određenih uvjeta koji trebaju biti prisutni kako bi osigurali ovu snažnu moralnu opravdanost. Prvi uvjet jest izvanredni slom pravnog sustava koji se može dogoditi u dva slučaja. Prvi slučaj jest ratno stanje ili nekontrolirana korupcija. U ovakvim situacijama, vigilantizam bi bio alternativa anarhiji kao i način osiguravanja sigurnosti na lokalnoj razini. Drugi slučaj jest situacija u kojoj sustav zakazuje u određenom aspektu ili za određenu skupinu ljudi, a koja traje dulje vremensko razdoblje i ne nazire se njezino demokratsko razrješenje.

Drugi uvjet uključuje nepristrane i javno obznanjene procedure. Ukoliko je počinitelj poznat vigilantu, ukoliko je učinio nešto protiv njega osobno ili vigilant ima osobni ulog u tom slučaju, veća je vjerojatnost da će postupiti pristrano. Nepristranost je važna karakteristika pravnog sustava pa se u ovom slučaju očekuje i od vigilanta racionalno, pravedno i nepristrano postupanje. Osim ovoga, važno je da počinitelj (sada vigilantova žrtva) zna što je učinio pogrešno te da ima mogućnost da se brani, odnosno da iznese svoju stranu priče. Dakle, bitno je da postoji pravičan postupak. Treći uvjet jest proporcionalni odgovor na prijestup. Vigilant bi trebao poduzeti onu aktivnost koja je proporcionalna djelu počinjenom u specifičnom slučaju u odnosu na specifičnu osobu. Četvrti uvjet jest zaštita ranjivih skupina. Vigilanti u svojem djelovanju moraju biti svjesni neproporcionalne štete s kojom su pojedine ranjive skupine, primjerice etničke manjine ili osobe s intelektualnim teškoćama, suočene kako im ne bi prouzrokovali dodatnu štetu. Posljednji, peti uvjet koji mora biti ispunjen kako bismo govorili o moralno opravdanom vigilantizmu jest obnova socijalne strukture. Vigilanti doprinose slabljenju autoriteta države i potkopavaju ga tako što preuzimaju odgovornosti koje su u pravilu u nadležnosti državnih institucija. Dakle, upravo zato što svojom aktivnošću oslabljuju državu, imaju dužnost obnoviti legitimnu državnu vlast. Vigilanti mogu kombinirati povjerenje koje imaju od građana s državnom legitimnošću kako bi razriješili dugotrajne probleme države, odnosno društva, potom doprinijeli reformi zakonodavstva, zatim uklanjanju korupcije te ponovnom uspostavljanju mira i stabilnosti i sl.

88 Robinson, „The Moral Vigilante“, 418.

89 Safiyya Ahmad, „Vigilantism in Moral Philosophy“ (doktorska disertacija, Hamilton, Ontario: McMasterUniversity, 2017.), 1-163.

Uvjeti koje navodi Ahmad djelomično se preklapaju s onima koje navodi Robinson, ali među glavnim razlikama je činjenica da Ahmad⁹⁰ iznosi i razloge protiv opravdavanja vigilantizma u obliku prigovora iz nekoliko različitih perspektiva, a koji zapravo čine okolnosti suprotne navedenim uvjetima u kojima je vigilantizam moralno opravdan. Prvi prigovor odnosi se na pravičan postupak. Vigilantizam krši pravo osobe na pravičan postupak, kao što su pravo na svjedočenje ili presumpcija nevinosti. Meta je vigilanta ona osoba koju je on prethodno procijenio krivom te u ovom slučaju neće nužno postojati ni prikupljanje dokaza, ni osiguravanje prava na zastupnika ni javno dokazivanje optužbe, što jasno narušava potrebna obilježja pravičnog postupka i nosi potencijal daljnje nepravde. Ponašanje je vigilanta nepredvidivo jer on može donijeti pogrešnu procjenu, pretjerano reagirati ili pak zlonamjerno manipulirati ishodom umjesto da postupa pošteno i nepristrano, dakle kakvo bismo postupanje očekivali od formalnog pravosudnog sustava.

Drugi se prigovor odnosi na činjenicu da vigilantizam narušava demokratska načela. Dok vigilanti tvrde da štite društvo, zapravo mu prave štetu jer krše njegove osnovne pretpostavke uzdižući se iznad ostatka građana. Vigilanti nisu pojedinci (ili skupine) koje je društvo demokratski odabralo da ga zastupa i nemaju zakonski valjan autoritet. Oni iako mogu, uglavnom ne zastupaju želje većine društva i često ne postoji način kojim bismo ustvrdili da ih većina građana podržava. Idući prigovor se tiče pitanja autonomije i pristanka. Ukoliko osobe ne mogu moralno opravdati pravila koja su im nametnuta, bila to pravila države ili vigilanta, ne možemo govoriti o moralnoj opravdanosti vigilantiskih aktivnosti. S jedne strane vigilantizam ne može biti moralno opravdan jer narušava autonomiju individue, a s druge strane jer ne postoji pristanak ni žrtve ni cijelog društva. Četvrti prigovor govori o negativnim društvenim predrasudama. Vigilantizam često ovjekovječuje negativne konzervativne vrijednosti i prakse. Postoji mnogo povijesnih primjera vigilantiskih skupina kojima su meta bile manjine u društvu. Manjine su često, bilo direktno ili indirektno, diskriminirane od strane samih zakona, odnosno države, a vigilantiska aktivnost može dodatno produbiti i pojačati ove socijalne razlike. Međutim, ovaj prigovor ne možemo generalizirati na cjelokupnu vigilantisku aktivnost budući da postoje vigilanti kojima je cilj zastupati upravo deprivirane skupine te ukinuti socijalne i političke razlike te predrasude.

Idući prigovor koji Ahmad navodi jest nestabilnost i narušena vjera. Vigilanti, pretpostavljajući sebe kao autoritet, predstavljaju izazov postojećem formalnom autoritetu i stabilnosti pravnog sustava te uzrokuju smanjenje ili gubitak vjere ljudi u postojeći sustav. Štoviše, ne predstavljaju samo izazov već potencijalno razorne dugoročne posljedice državi kao i društvu u cijelosti. Osim narušavanja povezanosti ljudi s državom u vidu gubitka vjere u sustav, vigilantizam može dovesti do neslaganja sa zakonom, ohrabrujući daljnju vigilantisku ili drugu kriminalnu aktivnost. Radi ove kratkotrajne dobrobiti vigilantiske aktivnosti, kao što je kažnjavanje pojedinog prekršitelja zakona, bit će nadjačane ozbiljnim dalekosežnim posljedicama po pravni sustav, državu i njezine građane. S druge strane, ovaj prigovor nema značajniju važnost u slučajevima kada je pravni sustav slomljen radi korupcije, ratova i sličnih okolnosti koje su već narušile povjerenje građana. U takvim okolnostima, on može

90 Ahmad, „Vigilantism in Moral Philosophy“, 63-91.

biti itekako poželjna opcija jer može, u određenoj mjeri, stvoriti osjećaj sigurnosti i stabilnosti.

Posljednji je prigovor koji Ahmad navodi utjecaj na žrtvu i počinitelja. Vigilantizam uzrokuje psihološku štetu i vigilantu i njegovoj meti, narušavajući pri tome status žrtve vigilantizma. Ovdje nije važno je li žrtva vigilantizma uistinu prethodno prekršila zakon i normu ili nije, već da je sada sankcionirana od strane entiteta koji nema legalno uporište i zato zaslužuje zaštitu od strane države, potom istragu i kompenzaciju. S druge strane, vigilanti iskazuju aroganciju čime sami sebi čine dvostruku štetu, dakle moralno se degradiraju narušavajući tuđa prava i uzrokujući im psihološku štetu. Ljudska djelovanja i emocije nisu propisani set pravila zbog čega i nije moguće očekivati da će svaki pojedinac imati isto shvaćanje moralnih pravila, pravde i vršenja pravde. Ovime se postavlja pitanje je li realno očekivati „moralnog pravednika“ koji je bezgrešan i apsolutan u pogledu činjenja pravde, te hoće li pojedinac zadovoljiti svako pravilo i svaki uvjet.

8. ZAKLJUČAK

Uvidom u dostupnu literaturu postoji nekoliko značajki vigilantizma koje treba imati u vidu prilikom proučavanja ovog fenomena. Iako je sam pojam *vigilantizam* relativno poznat široj javnosti, još uvijek ne postoji jedinstvena općeprihvaćena definicija ovog pojma koja bi olakšala istraživanja te usporedbu rezultata što je temeljni uvjet za bilo kakvu analizu. Tome pridonosi i sam karakter vigilantskih aktivnosti. U najvećoj mjeri vigilantske aktivnosti jesu izvanzakonskog karaktera, ali neke aktivnosti mogu biti sasvim legalne pri čemu se postavlja pitanje mogu li se vigilantske radnje koje su u okviru legalnosti uopće nazvati vigilantskima. Nadalje, problem proučavanja i usporedbe vigilantizma leži i u činjenici kako ne postoje statistički podaci vezani uz vigilantizam. Razlog za navedeno su brojni izazovi vezani uz definiranje vigilantizma, ali i nepostojanje specifičnih i općeprihvaćenih kriterija koji bi jasno razlikovali vigilantizam od drugih i sličnih socijalnih fenomena i incidenata. Naime, može se postaviti pitanje treba li se svaki akt poduzet od strane vigilanata smatrati „vigilantskim činom“ ili vigilanti ponekad čine djela koja idu samo u njihovu korist pod krinkom društvene dobrobiti.

Iako se u ovome radu većinom navode različitosti koje otežavaju jedinstveno promatranje fenomena vigilantizma, ipak se može istaknuti jedna zajednička činjenica. Naime, Johnston⁹¹ napominje kako svi pogledi na vigilantizam vide ovaj fenomen kao potvrdu neke temeljne društvene strukturne greške, točnije kako vigilant nije neprijatelj društva na isti način kao neki drugi „sitni kriminalac“, već je često simptom te istovremeno i žrtva temeljnog kolapsa reda koji nije njegova krivnja. Iz navedenog u ovome radu može se primijetiti postojanje kulturoloških razlika u pogledu na vigilantizam – različita društva imaju različite „strukturne greške“ pa se samim time i vigilantski odgovor, koji može biti isti ili sličan u više različitih društava može različito shvatiti, odnosno prihvatiti.

Vigilantizam kao pojavu nije zaobišla ni aktualna era digitalizacije pa se sve više

91 Johnston, „What is Vigilantism?“, 221.

spominje i digitalni vigilantizam, čime vigilantizam dobiva transnacionalni karakter jer se širenjem informacija ističe kako su „strukturne greške“ različitih društava međusobno dosta slične (primjerice globalni jaz između bogatih i siromašnih) čime se otvara mogućnost koordiniranog vigilantiskog djelovanja.

Zaključno možemo reći kako vigilantizam nije samo pojava u kojoj pojedinci ili grupe ljudi uzimaju „pravdu u svoje ruke“ jer su institucije koje su zadužene za takve stvari u određenom društvu propustile to učiniti ili nisu napravile dovoljno da se takvo što ne dogodi, već se radi o kompleksnoj pojavi koja može istaknuti probleme u društvu koji mogu, ukoliko se ne riješe, dovesti do stanja u kojem su pojedinci ili grupe ljudi primorani ili pozvani riješiti te probleme na njima prihvatljiv način. Slijedom toga može se također zaključiti kako ne postoji jedinstven pristup prevenciji vigilantizma što je i logično, uzimajući u obzir etiologiju i fenomenologiju vigilantizma te društveni kontekst unutar kojeg se isti pojavljuje. Ipak, ono što je moguće napraviti jest identificirati i sustavno raditi na otklanjanju „strukturnih problema“ koji mogu dovesti do pojave vigilantiskih aktivnosti. Svako ih društvo ima i do takvih saznanja se može doći ciljanim istraživanjima koja ispituju stavove javnosti strukturnim problemima te područjima u kojima je potrebno otklanjati rizične čimbenike koji mogu dovesti do vigilantiskih aktivnosti.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Abrahams, Ray. *Vigilant Citizens: Vigilantism and the State*. Cambridge: Polity Press, 1998.
2. Abrahams, Ray. „What’s in a Name? Some Thoughts on the Vocabulary of Vigilantism and Related Forms of ‘Informal Criminal Justice’.” U: *Informal Criminal Justice*, ur. Dermont Feenan, 25-40. London: Ashgate, 2003.
3. Adzimah-Alade, Milicent, Charity Akotia, Francis Annor i Emmanuel Nii-Boye Quarshie. „Vigilantism in Ghana: Trends, Victim Characteristics, and Reported Reasons“. *The Howard Journal* 59, br. 2 (2020): 194-213.
4. Ahmad, Safiyya. „Vigilantism in Moral Philosophy“. Doktorska disertacija. Hamilton, Ontario: McMasterUniversity, 2017.
5. Asif, Muhammad i Don Weenink. „Vigilante Rituals Theory: A Cultural Explanation of Vigilante Violence“. *European Journal of Criminology* 19, br. 2 (2019): 163-182.
6. Bailey, Frankie. „Getting Justice: Real Life Vigilantism and Vigilantism in Popular Films“. *The Justice Professional* 8, br. 1 (1993): 33-51.
7. Bateson, Regina. „The Politics of Vigilantism“. *Comparative Political Studies* 54, br. 6 (2021): 923-955.
8. Buur, Lars i Jensen Steffen. „Introduction: Vigilantism and the Policing of Everyday Life in South Africa“. *African Studies* 63, br. 2 (2004): 139-152.
9. Candy, Graham. „Conceptualizing Vigilantism“. *Focaal - Journal of Global and Historical Anthropology*, br. 64 (2012): 129-132.
10. Chiou, Rocco. „We Need Deeper Understanding About the Neurocognitive Mechanisms of Moral Righteousness in an Era of Online Vigilantism and Cancel Culture“. *AJOB Neuroscience* 11, br. 4 (2020): 297-299.
11. Dumsday, Travis. „On Cheering Charles Bronson: The Ethics of Vigilantism“. *The Southern Journal of Philosophy* 47, br. 1 (2009): 49-67.

12. Gabdulhakov, Rashid. „Heroes or Hooligans? Media Portrayal of StopXam (Stop a Douchebag) Vigilantes in Russia”. *Laboratorium: Russian Review of Social Research* 11, br. 3 (2019): 16-45.
13. Haas, Nicole E., Jan De Keijser i Gerben J.N. Bruinsma. „Public Support for Vigilantism: An Experimental Study”. *Journal of Experimental Criminology* 8, br. 4 (2012): 387-413.
14. Haidt, Jonathan. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon Books, 2012.
15. Harnischfeger, Johannes. „The Bakassi Boys: Fighting Crime in Nigeria”. *The Journal of Modern African Studies* 41, br. 1 (2003): 23-49.
16. Hine, Kelly D. „Vigilantism Revisited: An Economic Analysis of the Law of Extra-Judicial Self-Help or Why Can't Dick Shoot Henry for Stealing Jane's Truck?” *American University Law Review* 47, br. 5 (1998): 1221-1255.
17. Hoekman, Marlies. *Conceptualizing the Relationship Between State Failure and Vigilantism*. Wageningen: Wageningen University and Research, 2014.
18. Huggins, Martha. *Vigilantism and the State in Modern Latin America: Essays on Extralegal Violence*. New York: Praeger, 1991.
19. Häggqvist, Linn. “Taking The Law Into Your Own Hands’: Violent Vigilantism in Post-War Societies”. Doktorska disertacija. Uppsala: Uppsala University, 2017.
20. Johnston, Les. „What is Vigilantism?” *The British Journal of Criminology* 36, br. 2 (1996): 220-236.
21. Juliano, Stephanie. „Superheroes, Bandits, and Cyber-Nerds: Exploring the History and Contemporary Development of the Vigilante”. *Journal of International Commercial Law and Technology* 2, br. 1 (2012): 44-64.
22. Kalyvas, Stathis, N. „The Ontology of Political Violence: Action and Identity in Civil Wars”. *Perspectives on Politics* 1, br. 3 (2003): 475-494.
23. Karmen, Andrew. *Crime Victims: An Introduction to Victimology*. Belmont: Wadsworth, 1984.
24. Kirschner, Andrea. „Putting Out the Fire with Gasoline? Violence Control in ‘Fragile’ States: A Study of Vigilantism in Nigeria”. U: *Control of Violence: Historical and International Perspectives on Violence in Modern Societies*, eds. Wilhelm Heitmeyer, Heinz Gerhard Haupt, Stefan Malthaner i Andrea Kirschner, 536-569. New York: Springer, 2011.
25. Kooistra, Paul. „Criminals as Heroes: Linking Symbol to Structure”. *Symbolic Interaction* 13, br. 2 (1990): 217-239.
26. Kreml, William P. „The Vigilante Personality”. U: *Vigilante Politics*, ur. Jon Rosenbaum i Peter Sederberg, 45-64. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1976.
27. Little, Craig B., i Christopher P. Sheffield. „Frontiers and Criminal Justice: English Private Prosecution Societies and American Vigilantism in the Eighteenth and Nineteenth Centuries”. *American Sociological Review* 48, br. 6 (1983): 796-808.
28. Loveluck, Benjamin. „The Many Shades of Digital Vigilantism. A Typology of Online Self-Justice”. *Global Crime* 21, br. 3-4 (2020): 213-241.
29. Mareš, Miroslav i Tore Bjørge. „Vigilantism Against Migrants and Minorities: Concepts and Goals of Current Research”. U: *Vigilantism Against Migrants and Minorities*, ur. Miroslav Mareš i Tore Bjørge, 1-30. London: Routledge, 2019.
30. Marx, Gary i Archer D. Dane. „Citizen Involvement in the Law Enforcement Process: The Case of Community Police Patrols”. *American Behavioral Scientist* 15, br. 1 (1971): 52-72.
31. Matković, Aleksandar. „Pravna obeležja vigilantizma”. *Pravni zapisi* 9, br. 1 (2018): 96-110.
32. Moncada, Edouardo. „Varieties of Vigilantism: Conceptual Discord, Meaning and Strategies”. *Global Crime* 18, br. 4 (2017): 403-423.

33. Muhammad, Asif i Don Weenik. „Vigilante Rituals Theory: A Cultural Explanation of Vigilante Violence“. *European Journal of Criminology* 19, br. 2 (2022): 163-182.
34. Nel, Mary. *Crime as Punishment: A Legal Perspective on Vigilantism in South Africa*. Stellenbosch: Stellenbosch University, 2016.
35. Osborne, Elizabeth. *Latin and Greek Roots. A Study of World Families*. Clayton: Prestwick House, 2005.
36. Posavec, Zvonko. „Konceptija društvenog ugovora J. J. Rousseaua“. *Politička misao* 27, br. 4, (1990): 46-56.
37. Reichl, Frauke. „From Vigilantism to Digilantism“. U: *Social Media Strategy in Policing: From Cultural Intelligence to Community Policing*, ur. Babak Akhgar, Petra Saskia Bayerl i George Leventakis, 117-139. New York: Springer International Publishing, 2019.
38. Robinson, Paul H. „The Moral Vigilante and Her Cousins in the Shadows“. *University of Illinois Law Review*, br. 2. (2015): 401-478.
39. Rosenbaum, Hon i Peter Sederberg. „Vigilantism: An Analysis of Establishment Violence“. *Comparative Politics* 6, br. 4 (1974): 541-570.
40. Silke, Andrew. „Dealing with Vigilantism: Issues and Lessons for the Police“. *The Police Journal* 74, br. 2 (2001): 120-133.
41. Silva, Mario. „Failed States: Causes and Consequences“. *International Journal of Public Law and Policy* 3, br. 1 (2013): 63-103.
42. Vander Ende, Jacob. *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New Jersey: Blackwell Publishing, 2014.
43. Von Platz, Jeppe. „Robin Hood Justice: Why Robin Hood Took from the Rich and Gave to the Poor (and We Should Too)“. *Public Affairs Quarterly* 3, br. 2 (2016): 149-169.
44. Warren, Ian. „Vigilantism, the Press and Signal Crimes 2006 - 2007“. U: *Australia and New Zealand Critical Criminology Conference*, ur. Marie Seagrave, 275-284. Melbourne: Monash University, Faculty of Arts, 2009.
45. Zabyelina, Yuliya. „Vigilante Justice and Informal Policing in Post-Euromaidan Ukraine“. *Post-Soviet Affairs* 35, br. 4 (2019): 277-292.

Dalibor Doležal*

Summary

VIGILANTISM - INFORMAL PROTECTION OF SOCIETY OR NECESSARY EVIL?

Taking justice “into one’s own hands” to correct a perceived injustice or express rebellion against the inaction of state institutions towards certain problems is a phenomenon that has long been recognized within the term “vigilantism.” Although it has been the subject of numerous discussions in the scientific and professional literature, there is still no consensus regarding the generally accepted definition, manifestations and causes of this phenomenon. However, considering the emergence of new forms and possibilities for committing criminal offenses in the sphere of the so-called “cybercrime,” it is not impossible to conclude that vigilante activities will increasingly take place within this phenomenon. The aim of this paper is to specify the similarities and differences in the explanations of the term vigilantism by reviewing the available scientific and professional literature. This will further determine the reasons for the emergence of this phenomenon and the consequences of such actions with the aim of planning activities to prevent the harmful consequences of acts of vigilantism. The results of the analysis show that vigilantism as a phenomenon is present in almost all societies, but the prevention of this phenomenon depends on the social context within which it occurs.

Keywords: *vigilantism; criminology; police; justice system.*

* Dalibor Doležal, Ph.D., Associate Professor, University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences; dalibor.dolezal@erf.unizg.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1558-5905>.